

1993: A tordai országgyűlés 425 éves jubileuma

Dr. Nyiredy Szabolcs
c. egyetemi docens

1993: A tordai országgyűlés 425 éves jubileuma

Kiadja
a Magyarországi Unitárius Egyház
1994

Felelős kiadó:
Bencze Márton

Készült a Cerberus Kft. nyomdájában
1054 Budapest, Kálmán I. u. 23. Tel.: 132-3511
Felelős vezető: Schmidt Gábor

A borítón Körösfői Kriesch Aladár: A tordai országgyűlés című képe.

Török Tamás emlékének!

Bár családom Székelyföldről származik, magam már Budapesten születtem az első világháború után, így az elemi iskolától az egyetemig bezárólag minden tanulmányomat fővárosunkban végeztem.

Nagyon szerettem a történelmet, de emlékezetem szerint – s ebben több kortársam is megerősített – soha egyetlen szót sem hallottunk történelemórákon „Tordá”-ról, vagyis a vallásszabadság gondolatának és törvénybe iktatásának magyar földön való megszületéséről. Ebben feltehetően kulcsszerepe volt az akkori Magyarország hivatalos történelmét fémjelző Hóman–Szekfű féle „Magyar Történet” c. munkának, mely szerint ugyanis „hiába szólt az ediktum a türelemről, ha hatása olyan rövid életű volt, hogy életre kelte után néhány évvel kemény megtorlásokat hoztak vallási ügyekben. (...) „Az ediktumot Szekfű rossz példát adó lázadásnak tekintette »az Istentől rendelt hatalom ellen« (...); eléggé egyértelműen elítélte és kicsinyítette jelentőségét” – amint *Török Tamás „Torda” c. írásában, a Hitelben* (1993. évi 3. sz.) kifejti.

Gondolkozzunk csak egy kicsit: Az 1848/49-es, vagy az 1956-os forradalom és szabadságharc elhallgatása, meg nem történtnek tekintése indokolt lett volna, ill. lenne csak azért, mert utánuk – reakcióként – a megtorlás esztendei következtek?

Kétségtelen, hogy a 3 kötetes „*Erdély története*” c. munka (Akadémiai Kiadó, 1986.) új fejezetet nyitott az Erdéllyel kapcsolatos történelem, a kutatási eredmények, valamint az értékelések rögzítésében. De az elhallgatás bűvköréből még ez a munka sem tudott kilépni. Amikor 1987. február 12-én a Kossuth Klubban tartott eszmecsere során kifejtettük, hogy hiányoljuk az 1568-as tordai országgyűlés ismertetését, a fejezet írójától azt a választ kaptuk, hogy „az 1548-ban megszületett törvényt ítélem kiemelendőnek, mely először foglalkozott a vallási megosztottság jelenségével, s azt szentesítette”.

A mű 1989-ben ugyancsak az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent – rövidített – átdolgozása („Erdély rövid története”) pótolta az említett hiányosságot. A „Művelődés és reformáció. A vallási türelem” c. fejezetéből idézünk:

„Az 1560-as évek végére tehát Erdély vallási viszonyai igencsak szokatlan képet mutatnak: három protestáns felekezet is létezik benne, sőt a katolicizmus sem tűnt el teljesen: a csíki és háromszéki székelyek, valamint a Részek nemességének egy része mindvégig megmaradt ősei hitén. A románok többsége pedig megmaradt ortodoxnak.

Erdélyi sajátság, hogy itt a szervezett vallásüldözésre gyakorlatilag sosem került sor. A katolikusnak maradt öreg János király (Szapolyai János – a szerk.) egyfajta bölcs türelemmel viselkedett a hittételek fölött marakodó papjai iránt. György barátot nyersebb természetű nagy ritkán erőszakos cselekedetekre is ragadta, s ő hozatta az utolsó, a vallási újításokat eltiltó törvényt is (1545). Az 1548-as tordai országgyűlés azonban már elismeri az evangélikusok létezését, s csak a további újításokat tilalmazza.

A két, eredetileg „bevett” felekezet közül 1556 után a katolikusok háttérbe szorulnak, közben megerősödik a kálvini, majd az antitrinitárius irányzat. Az 1568-as országgyűlésen pedig II. János (alias János Zsigmond fejedelem – a szerk.) törvényt hozat az evangélium hirdetésének és magyarázatának teljes szabadságáról, „mert az hit Istennek ajándéka”. Bár a törvény a katolikusokra nem vonatkozott, olyan, Európában páratlan szellemi szabadságot teremtett, amelyben a kolozsvári teológus-csoport (Dávid, Paleologus, Glirius) a hit legkényesebb kérdéseit is feszegethette. A nekiszabadult „újítókat” előbb maga II. János próbálta újabb törvénnyel fékezni, azután Báthori István a törvény mellé még szigorú könyvcenzúrát is életbe léptetett. A teológiai nyugtalanság csökkent, közben az uralkodó megmentette a katolicizmust – így végeredményben állandósult egy kisebbfajta csoda: egy országban, egy időben négy elismert felekezet élt egymás mellett, többé-kevésbé békésen. A görögkeleti egyházat pedig, bár nem tekintették egyenrangúnak, azért megtűrték.”

A munka idegen nyelvű fordításai külföldi reprezentálásra hivatottak. (A német kiadás „Kurze Geschichte Siebenbürgens” (1990), a francia „Histoire de la Transylvanie” (1991) címmel jelent meg, az angol kiadás sajtó alatt.) Ezt a célt szem előtt tartva viszont a *szöveg megítélésünk szerint sajnos nem domborítja ki az esemény világtörténelmi jelentőségét.*

De napjainkra társadalmi és politikai szempontból is sok mindenen túlléptünk, ideje tehát, hogy a vallásszabadság törvénybe iktatásával kapcsolatban is megváltozzék, a realitásokhoz igazodjék közgondolkodásunk. Lásuk: Hogyan áll ez a kérdés?

A tordai országgyűlés: 1568. január 6–13.

A magyarországi sajtóban az utóbbi évek során 1993. január 18-án jelent meg az első cikk az 1568. évi tordai országgyűlésről „Elsőként a világon Tordán: vallási türelem” címmel a Magyar Nemzet hasábjain. Hankó Ildikó a nevezetes évforduló kapcsán igen szépen és tárgyilagosan ismertette az eseményeket. Történelmi visszaemlékezését ezekkel a sorokkal zárta:

„Az elmúlt héten ünnepélyes keretek között emlékeztek meg Tordán a nevezetes évfordulóról. *Szolgáljon az is az évtizedeken át megtört nemzet-tudatunk erősítésére, hogy ez a nemzet tett tanúbizonyságot először Európában arról, hogy tud és akar együtt élni a más vallást követő testvéreivel.*”

A Népszabadság 1993. február 24-i számában közölte a január elején küldött kéziratomban alapján „A tordai országgyűlés” címmel reflexióimat, melyeket a lap egyik korábbi számában megjelent cikkhez fűztem. Írásomban annak a vágyamnak adtam kifejezést, hogy „Jó lenne, ha beleivódnék a magyar köztudatba, hogy létezik egy olyan fogalom – a türelem – amelyről unos-untalan hallhatunk a rádióban és a televízióban, olvashatunk a sajtóban (bár megélését a közéletben sajnos igen sokszor nem tapasztaljuk) – melynek törvénybe iktatásával hazánk nemcsak Európát, hanem az egész világot megelőzte, mégpedig abban a korszakban, amikor máglyán égették meg az „eretnek”-eket (pl. 1553-ban Genfben Szervét Mihály spanyol reformátort) és Franciaországban ezerszámra mészárolták le a hugenottákat, a kor francia protestánsait (Párizs, 1572. augusztusi „Szent Bertalan-éj”). S megemlítettem azt is, hogy az erdélyi magyar köztudat az 1568. január 6-ától 13-áig tartott gyűlést nevezi „a tordai országgyűlés”-nek. Ennek a tordai országgyűlésnek a kiemelkedő voltát tanúsítja az is, hogy a múlt század végén Torda-Aranyos vármegye és Torda városa a millenniumra éppen ennek az országgyűlésnek festette meg azt a jelenetét a korszak neves festőművészeivel, Körösfői Kriesch Aladárral, amikor Dávid Ferenc János Zsigmond fejedelem és az erdélyi rendek jelenlétében kihirdeti a vallási türelmet és a lelkiismereti szabadságot. A törvény szövege „önmagáért beszél”, magyarázni, kommentálni tehát fölösleges lenne; idéznünk azonban – akárhányszor is – kell:

„URUNK Ő. FELSÉGE MIKÉPEN ENNEK ELŐTTE VALÓ GYŰLÉSIBE ORSZÁGÁVAL KÖZÖNSÉGGEL AZ RELIGIÓ DOLGÁRÓL VÉGEZÖTT, AZONKÉPEN MOSTAN ÉS EZ JELEN VALÓ GYŰLÉSÉBEN AZONT ERŐSÍTI, TUDNIILLIK HOGY MIDŐN HELYÖKÖN AZ PRÉDIKÁTOROK AZ EVANGELIUMOT PRÉDIKÁLJÁK, HIRDESSÉK, KIKI AZ Ő ÉRTELME SZERÉNT ÉS AZ KÖZSÉG HA VENNI AKARJA, JÓ, HA NEM PENIG SENKI KÉNSZERÍTÉSSEL NE KÉNSZERÍTSE AZ Ő LELKE AZON MEG NEM NYUGODVÁN, DE OLY PREDIKÁTOR TARTHASSON, AZ KINEK TANÍTÁSA Ő NÉKIE TETSZIK, EZÉRT PENIG SENKI AZ SUPERINTENDEN-

SEK KÖZÜL SE EGYEBEK AZ PREDIKÁTOROKAT MEG NE BÁNTHASSA, NE SZIDALMAZTASSÉK SENKI AZ RELIGIÓÉRT SENKITŐL AZ ELÉBBI CONSTITUTIOK SZERÉNT, ÉS NEM ENGEDTETIK EZ SENKINEK, HOGY SENKIT FOGSÁGGAL, AVAGY HELYÉBŐL VALÓ PRIVÁLÁSSAL FENYÖGESSÖN AZ TANÍTÁSÉRT, MERT AZ HIT ISTENNEK AJÁNDÉKA, EZ HALLÁSBÓL LÉSZÖN, MELY HALLÁS ISTENNEK IGÉJE ÁLTAL VAGYON.”*

Torda, 1993. január 13.

A megemlékezést a napilapban abból az alkalomból írtam, hogy 425 évvel ezelőtt zajlott le a nevezetes országgyűlés, s e jubileum alkalmából az erdélyi Unitárius Egyház január 13-án ünnepélyes rendkívüli Főtanács-ülést tartott Tordán.

Most – utólag – **Kovács Lajos** kolozsvári unitárius püspök megnyitó beszédéből közöljük az alábbiakat: „...Lelki szemeink elé próbáljuk idézni azt a 425 esztendővel ezelőtt, 1568. január 6. és 13. közötti napokban végbe ment történelmi jelentőségű eseményt, a tordai országgyűlés határozatát, mely a lelkiismereti és vallásszabadság törvényét kimondva, az unitarizmus állami elismerését, és egyházunk megalapítását jelentette. Ennek az egész Európában példa nélkül álló történelmi eseménynek a középpontjában a XVI. sz. nagyszerű hősi világának kiemelkedő személyisége, az erdélyi reformáció egyik legkiválóbb képviselője, Dávid Ferenc áll. Mert egyházunk alapítója és első püspöke példaképe az igazság és világosság felé nehéz lelki tusák, gyötrő vívódások árán fokozatosan közeledő rendkívüli vallástörténeti személyiségnek. Mindent elsőprő erővel lángolt lelkében az igazság szüntelen, fáradhatatlan keresése, az igazság utáni olthatatlan lelki és szellemi szomjúság, mely egész reformátori munkáját meghatározta. Ehhez a szüntelen, lázas kereséshez természetesen szervesen kapcsolódott a szabadság iránti szent rajongása, mely a tordai országgyűlés nagyszerű határozatában csúcsonyodott ki, és a türelmesség nemes eszméjével elszakíthatatlanul egybeforva, nevét halhatatlanná tette...”

Dávid Ferenc

Hely hiányában itt sem életrajzot, sem életművet nem ismertethetünk, ezért csak néhány adatot közlünk, valamint néhány protestáns – *nem* unitárius – egyháztörténelmi és magyar irodalmi forrásból idézünk (utóbbiakat Török Tamás „Unitáriusok” c. könyve (Budapest, 1992) alapján.)

1520 körül született Kolozsvárt szász nemzetiségű apa (Hertel David) és magyar anya gyermekeként. Apja keresztnéve után – a kor szokása szerint „Franciscus Davidis”-nak, ill. „Dávid Ferenc”-nek nevezte magát.

* Szilágyi Sándor „Erdélyi országgyűlési emlékek (1540–1693)” Budapest, 1876., a Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Hivatala, 343. o.

Erdélyben megkezdett teológiai tanulmányait az Odera menti Frankfurtban és Wittenbergben folytatta 5 esztendőn keresztül. Ekkor vált a reformáció hívévé. Reformátori tevékenysége beilleszkedik az erdélyi reformáció fejlődéstörténetébe.

Erdélyben először a lutheri reformáció vert gyökeret az 1540-es években, melyhez a szász nemzetiségű közösség csatlakozott. *Dávid Ferencet 1557-ben a magyar lutheránusok püspökévé választották. Az 1550-es évek végén a lutherinél radikálisabb „helvét” (svájci), vagy „sacramentarius” (azaz kálvini) reformáció jelentkezett; a magyarság többsége a hitújulásnak ezt a formáját fogadta el, ennek lett Dávid Ferenc a püspöke.*

Az új vallási helyzetet fejezte ki az 1548., majd az 1564. évi tordai országgyűlés, amikor a reformáció lutheri, majd kálvini irányát nyilvánították bevett vallásnak, és követőiknek szabad vallásgyakorlatot biztosítottak.

1568-ban elvi alapon – és nem valamely felekezet számára – mondta ki a tordai országgyűlés a vallásszabadságot.

János Zsigmond fejedelem halála (1571) után a katolikus Báthoriak kerültek az erdélyi trónra, akik a reformációt „bejezett”-nek tekintették – Dávid Ferencről eltérően, aki a „semper reformare” elvét vallotta és élte meg –, s ezért 1572-ben az országgyűléssel megtiltották a további „vallási újítás”-t. A fejedelmi papságból kutasított Dávid Ferencet krisztológiai tanaiért perbe fogták, és holtig tartó várfogságra ítélték. Déva várának cellájában, 1579 novemberében halt meg.

Révész Imre ref. püspök egyháztörténeti munkájában („A magyarországi protestantizmus”, Magyar Történettudományi Társulat, Budapest, 1925) így ír: „(...) az antitrinitarizmus(...) hatása akkor dagad meg egyszerre, amikor Blandrata György, János Zsigmond udvari orvosa, a műkedvelő teológus, aki a vértanú Servet Mihály radikálisan, és Socinus Faustus higgadtan szentháromságellenes tanaiért lelkesedett, megnyeri e fölfogásnak Dávid Ferencet, az erdélyi református egyház szervezőjét, a fejedelem udvari papját. *Ez a szász eredetű lángeszű ember, aki a reformációhoz már érett férfikorában csatlakozott, szónoki képessége és kitűnő magyar tolla révén természetes vezetőjévé lett az erdélyi protestánsoknak. Azonban kielégíthetetlen igazságszomja egyetlen meghatározott reformátori irány mellett sem engedte sokáig megállapodni. Miután ő maga mohón fölszívta az antitrinitárius nézeteket, csaknem ellenállhatatlan vitázó képességével, s a tömegek lelkét is fölényesen befolyásoló szónoklataival úgyszólván az egész erdélyi reformátusságot pártjára hódította (...) Az antitrinitárius irány (melynek későbbi és mai unitarizmus elnevezése csak a XVII. sz. elejétől került forgalomba) csakhamar önálló egyházzá szervezkedik, és az állami elismertetést is elnyeri.”*

Zoványi Jenő ref. egyháztörténetíró ismert kötetéből*: „A Dávidéktól Méliuséknak tett ígéret már különben is önként folyt az általa állandóan hangoztatott türelmességből, de ekkorra már egyenesen az ország akaratán alapult. Az 1568. január 6-ától 13-ig tartó tordai országgyűlés ugyanis egy bizonyos irányban örök dicsőségére szolgáló törvényt hozott a protestánsok vallásszabadságáról, mely amennyire magán hordja Dávid egykori gondolkozásmódjának minden ismervét, éppen annyira tanúságot tesz arról, hogy midőn az határozatba ment, még csak közel sem lehetett Mélius (...) A törvény az 1564. évi törvény

* „A magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig”, az MTA Irodalomtudományi Intézete Reneszánsz-kutató Csoportja „Humanizmus és reformáció” sorozata (szerk.: Klaniczay Tibor) 6. tagja, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977.

szellemének továbbfejlesztésével az összes protestáns bárminő vallási hitének védelmére a következőket mondá ki egyidejűleg: („...”) A törvény szövegének idézése után Zoványi még megállapítja: „A törvény tehát nemcsak szabadságot adott lelkeseknek és gyülekezeteknek egyaránt, még az előre irányuló hitbeli felfogásokra is, hanem ennek érdekében még a földesúri jogokat is korlátok közé szorította...”

Horváth János irodalomtörténész: „Dávid Ferenc a XVI. sz. legsajátabb, s egyik legérdekesebb fia (...) Engedékenyebb volt másoknál: *érvektől engedte magát meggyőzteni, s volt képessége érvekkel másokat meggyőzni...* Az a szerszám, mellyel az első reformátorok láttak munkájukhoz, az ő kezében nagyon is éles volt, s végül is elevenbe vágott. De ő küldetést látott abban, hogy a másoktól csak részletenként megkezdett reformációt teljesen végrehajtsa.”

Féja Géza: „A protestantizmus megalapítóinak alkotó hősiességét a protestantizmus örök ritmusává akarta tenni (...) *Ő a szellemi szabadság első vértanúja magyar földön.*”

Barlay Ö. Szabolcs „Romon virág” c., a Mohács utáni reneszánszot tárgyaló kötetében Dávid Ferencet korabeli ellenfeleinek dicsérő szavaival jellemzi. „Lleszi és Szántó mindig *elismerte és félelmetesnek nevezte Dávid jártasságát a Bibliában*”, és hogy alkotó elméről van szó, azt Barlay saját jellemzése erősíti, amikor „*ragyogó szellemi frissességgel megáldott*” embernek nevezi a püspököt.

Németh László így ír róla: „*A forradalom eleven szelleme.* Hatalmas tehetség, aki katolikus neveltetését elrúgván, hitek és kételyek forgószelén repül a dévai börtönig. Az apja varga volt, s pályája demokrata karrier. Tömegeket delej, öreg tudósokat ránt magával. Befelé örökös újrakezdő hév, kifelé ellenállhatatlan meggyőző erő.”

Passuth László: „A kor Erdélyének eleven szene Dávid Ferenc. Az okosságot jelképező kígyónak és a béke galambjának evangéliumi jegyében bontotta ki a vitát a régi, pápás tudomány és az új evangélium pártjai között. A *pápás* nem a római katolikus hitet jelentette ebben az esetben, hanem a reformáció maradibb, ortodoxabb szárnyát. Az új evangélium már az unitárius vallás kibontakozását jelentette anélkül, hogy az alakulóban lévő új felekezet neve elhangzott volna.”

János Zsigmond

A „Világszövetség” c. lap 1993. április 27-i számában **Csetri Elek kolozsvári professzor** „*Erdélyi türelemtörténet*” c. cikkében írja: „...Erdély a vallási béke szigete volt, ahol a katolikus uralkodó szeme láttára kerültek többségbe a protestánsok. (...) János Zsigmond jelenlétével megvolt a legfőbb *személyi* feltétel a vallási kérdés erdélyi rendezésére. Erre tette hivatottá neveltetése és felfogása, amiben édesanyjának, Izabellának is fontos szerepe volt. A királyné maga is reneszánsz uralkodónő. (...) Reneszánsz udvari világot teremtett maga körül, s ebben a szellemben növekedett ifjúvá János Zsigmond. (...) Noha (János Zsigmond) kezdetben tettekes uralkodónak mutatkozott, valójában *sem a politikai cselszövéssek, sem a harci diadal nem vonzzák különösebben. Annál nagyobb gyönyörűséget talál a kultúrában.* Távolba tekintő szemével, elmélyedő, szinte melankóliába hajló természetével *leginkább a teológia érdekelte*, és a hitviták szenvedélyes résztvevőjévé tette. Átélt a protestantizmus különböző áramlatait, s a maga korában szabadgondolkodónak számított, végül az unitarizmust fogadta el.”

A Tordán tartott megemlékező szimpózium legfigyelemreméltóbb gondolatait **Szabó Árpád** kolozsvári unitárius teológiai rektor mondta ki „Vallásszabadság és unitarizmus” c. előadásában 1993. január 13-án:

„Jelen helyzetünk felvázolását, ünneprontó szándék nélkül, ezzel a kérdéssel kezdem: miért van az, hogy a vallásszabadság eszméje és annak érvényesülése elsősorban a kis csoportok, közösségek, más szóval a vallási kisebbségek számára létkérdés? Mielőtt válaszolnék, a kérdés tükrében megállapíthatjuk együtt, hogy az 1568-iki tordai ediktumnak éppen az a tény ad rendkívüli jelentőséget és értéket, hogy akkor született és annak az unitárius hitnek eszmei hatására, amely történelme legragyogóbb és legsikeresebb korszakát élte akkor. Nem a létét akarta tehát ezáltal biztosítani, hanem érvényt szerezni a lelkiismereti szabadságnak és a keresztényi szeretetnek.

A XX. század végének modern korszaka hasonlóan szomorú képet mutat, mint az előző századok. A vallások nemcsak a köztük levő nézetkülönbségek felszámolását mulasztották el, de nem sikerült megtanulniok az együttélést és együttműködést Isten közös atyaságának és az ember testvériességének eszméjével összhangban sem. (...) Ahelyett, hogy az emberiség új formáit beillesztenék érdeklődési körükbe, s átfognának minden embert, nemcsak saját felekezetük tagjait – *a világ vallásai* makacsul ragaszkodnak saját teológiájuk és elfogadott dogmáik szentségéhez, s *fenntartják maguknak az igényt, hogy csak ők az igazság és a kijelentés birtokosai a kiválasztott kevesek számára.* Ezért a vallásszabadság eszméje a jelenkori világban nem csupán a türelmet kell jelentse a hagyományos vallások, hitek sokféleségében, hanem egy mély lelkiiségben megnyilatkozó hiten, és az emberiség közös felfogásán kell alapuljon. A kulcskérdés ma az, hogy vajon a vallásszabadság a korlátozások és tiltások megszüntetését jelenti-e csupán az egyén jogának érvényesülésében, vagy pedig olyan szilárd törvényes alapnak a megteremtését, amelyen a vallások és intézményeik, de maga az állam is konfliktusmentesen tud működni.

A vallási türelem a szeretettől és tisztelettől eltérően negatív erény, és csupán a más hiten lévők megtűrését jelenti. *Ezért olyan pozitív lépésekre van szükség a vallások és felekezetek részéről, amelyek kölcsönösen szeretetet és tiszteletet fognak eredményezni.*”

Jelen írás szerzőjének igaz örömeire szolgál, hogy napjaink történései igazolják a Népszabadságban (1993. febr. 24.) leírt álláspontját, és az ott közölt vágya is teljesülni látszik:

Torda, 1993. március 20.

Az EMKE és az RMDSZ szervezésében Erdély keresztény/keresztyén egyházai közösen emlékeztek meg az 1568. évi országgyűlésről.

A magyarországi sajtóban március 22-én jelent meg az első tudósítás, a Népszabadság-ban. A lap „*Szenvedjük el egymást szeretettel. Ünnepe Tordán a vallásszabadság meghirdetésének 425. évfordulóján.*” címmel méltatja a történelmi eseményt. *Az ünnepi rendezvényen résztvevő egyházi vezetők valamennyien hangsúlyozták, hogy a tordai törvények szellemének meghatározónak kell lennie a jelenre is; annál is inkább, mert 1993-at a brassói RMDSZ-kongresszus a tolerancia évének nyilvánította. A romániai magyar keresztény egyházak előljáróinak hívására háromezren gyűltek össze a csaknem fél évezredes múltra visszatekintő tordai katolikus templomban, ahol 1568-ban az erdélyi országgyűlés a világon elsőként mondta ki a vallások közötti egyenlőséget és intett kölcsönös megbecsülésre és toleranciára. Kovács Lajos unitárius püspök kiemelte: a vallásszabadság mának szóló üzenete a türelmesség; ápolni kell azt, ami közös, becsülni kell mindazt, ami a másé: „Szenvedjük el egymást szeretettel.”*

„A tordai unitárius templomban rendezett tudományos ülészen magyar, román és német történészek (Benda Kálmán, Csetri Elek, Camil Muresan, Paul Philippi, Várkonyi Ágnes) a vallásszabadság kihirdetéséhez kapcsolódó szakdolgozataikat olvasták fel. Pozsgay Imre rámutatott, a magyar demokráciát nem kell licencek alapján építeni, hisz Torda csaknem fél évezredes példával bizonyítja, hogy miként lehet a közösséget a sokféleségben megteremteni”

Az „Új Ember” c. katolikus hetilap április 11-i számában „*Csakis a tolerancia és a tisztelet szellemében. Ünnepi megemlékezés Tordán*” címmel számol be a március 20-án lezajlott ünnepségről. **Birtók József** tudósító kiemeli:

»Először történt meg az erdélyi katolikus egyház történetében – a történelmi évforduló szelleméhez híven – hogy valamennyi történelmi egyház (a szebeni szász evangélikusok is!) püspökével képviseltette magát egy katolikus templomban tartott közös istentiszteleten.

A jeles hazai és külföldi személyiségek között jelen volt Csoóri Sándor, a Magyarok Világszövetségének elnöke (...) A lélekben a tordaiakkal együtt ünneplők nevében táviratot, levelet intéztek a résztvevőkhöz Jeszenszky Géza, Magyarország külügyminisztere, Paskai László bíboros, esztergomi érsek, Hegedűs Lóránt református püspök.

1568. január 6–13. között zajlott az a jeles országgyűlés, amelynek határozata századokkal előzte meg korát. Egy vallásháborúktól, hitelvi csatározásoktól megosztott Európában nem csupán békét hirdetett a bevett vallá-

sok között, de eltekintett a „*cuius regio, eius religio*” elvétől is, s ezzel tulajdonképpen a lelkiismereti szabadságot deklarálta. (...) Közel négyszáz esztendőnek kellett eltelnie, hogy a történelmi sebek annyira behegedjenek, a fogalmak és indulatok letisztuljanak, hogy tudatosodjon: a hibás, néha egyenesen szégyenletes cselekedetek nem az egyház tanításából, hanem az államvallássá lett kereszténység (ennek bármelyik felekezete!) hatalmi pozíciójából adódtak. Évszázadok kellettek, hogy lehetővé váljék a vallásszabadság mai értelmezése, amely nem a hatalom igényével, hanem a szolgálat szellemében hirdeti meg ezt az alapvető emberi jogot.

Különös fontossággal bír ebből a szempontból a II. Vatikáni Zsinat (1962-1965) „*Dignitatis humanae*” című okmánya, amely minden vallás gyakorlására (azoknak a vallási előírásoknak a kivételével, amelyek sértik a közösség javát, az emberiséget, vagy az erkölcsi rendet) szükségesnek tartja a lelkiismereti szabadságot, ezzel együtt pedig a külső kényszertől való mentességet.

A tudósító kiemeli, hogy „(...) a tordai megemlékezéseknek sokkal több utalásuk volt a ma, a ma embere, a mai politikusok számára (...); figyelmeztetett erre az igen heterogén közönség is, amely nemcsak érdeklődött, hanem jelenlétével demonstrált-tüntető is a szabadság – mindenfajta szabadság – és a tolerancia – mindenfajta tolerancia – mellett.” S a vallási tolerancián túlmutatva hivatkozik a lap a tordai születésű **Ion Ratiu** parasztpárti román képviselő felszólalására: „Rendkívül fontos lenne, hogy legalább napjainkban alkalmazzuk ezeket az elveket, s nem csupán az akkori történelmi egyházak viszonylatában. *Meggyőződésem, hogy a demokrácia egyetlen megvalósítása a tolerancia, a kölcsönös tisztelet. S ez minden téren – a politikai mezőnyben is – érvényes*”. Külön említést érdemel **Paul Philippi** nyugalmazott teológiai tanár, rektor, a Romániai Németek Demokratikus Fórumának elnöke igen kemény fogalmazása: „*Aki a Tordán meghirdetett elveket nem követi, az Erdélyben bitorló.*”«

Budapest, 1993. március 22.

Ezen a napon a magyar Országgyűlés elnöke, **Szabad György** történészprofesszor, napirend előtt méltatta az 1568-as tordai országgyűlés határozatát, az alábbiakat mondván:*

„Tisztelt Országgyűlés! Indokolt, hogy napi teendőink előtt röviden emlékezzünk és emlékeztessünk egy történelmi tetre, arra, amely emlékezetessé teszi a tordai országgyűlés 1568-ban hozott határozatát.

Tisztelt Országgyűlés! *1568-ban a tordai országgyűlés, tudunkkal és a világ történettudománya, egyháztörténete – de azt kell mondanom: a sza-*

* (Az Országgyűlés 1993. évi tavaszi ülészaka március 22–23-i ülésének jegyzőkönyvéből (15. ülésnap) 25155. hasáb).

badságjogokért vívott küzdelem története szerint is – elsőként mondotta ki törvényhozó testületként a vallás- és lelkiismereti szabadságot azzal, hogy követelményként állította fel a szabad vallásgyakorlatot, eltiltva minden földi hatóságot az egymástól különböző felekezetek bármelyikének üldözésétől.

Ezzel a tétével, amellyel korának megfogalmazása szerint, de korlátokat a kimondott tételek érvényesítésében nem alkotva, olyan kívánalmat, követelményt fogalmazott meg, amely Bethlen Gábor erdélyi fejedelemsége idején virágzott ki. De tovább is élt, újra és újra megkísérelte az ellenáramlatokkal szemben érvényesülését Rákóczi szabadságharca idején, majd a reformkorban és 1848-ban, hogy eljusson végső törvényes megfogalmazásáig.

Amikor büszkén tekintünk erre a korai kezdeményezésre, legyen szabad emlékeztetni rá, hogy *1568 több mint egy évszázaddal előzte meg John Locke nevezetes, a toleranciáról írt leveleinek megjelentetését, és több mint két évszázaddal azt, hogy az óceán mindkét oldalán irányadó törvényhozó testületek jogszabálygyűjteményekbe emelték – persze már fejlesztett formában – a tordai országgyűlésen kimondott elveket.*

Indokolt tehát, hogy mi ezekre most emlékezzünk és emlékeztessünk.”

Budapest, 1993. október 7–8.

A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottsága és Történettudományi Intézete, valamint az Europa Institut Budapest ezen a két napon az 1568. évi tordai országgyűlés emlékére nemzetközi konferenciát rendezett „*A felekezetek együttélése az erdélyi fejedelemségben*” címmel. Az eseménysorozatnak lényeges állomása volt ez a konferencia, azért ez a jubileumi megemlékezésünk sem lenne a megemlézése nélkül teljesnek tekinthető. Várjuk egyébként, hogy – a hivatalosan elhangzott bejelentésnek megfelelően – az előadások hozzáférhetőkké váljanak az ELTE román tan-széke „*Encyclopedia Transylvanica*” sorozatában.

Budapest, 1993. október 15–17.

A Magyarországi Unitárius Egyház a 425. évforduló tiszteletére 3 napos konferenciát rendezett Budapesten „*Az unitarizmus ma*” címmel. A vasárna-pi záró istentisztelet után a Nagy Ignác utcai templombejárat fölötti külső falon elhelyezett, az évfordulót megörökítő emléktábla avatása következett. Az ünnepségen részt vett *Göncz Árpád köztársasági elnök*, a magyar köz-élet több kiválósága, valamint az *Egyesült Államok budapesti nagykövete, Mr. Charles Thomas is*. Az emléktáblát a buffaloi Amerikai Magyar Öregdiákok adományozták.

Az 1993. évben

a magyar sajtóban többször is olvashattunk „különböző töltésű” cikkeket, riportokat és interjúkat a vallásszabadsággal összefüggésben. Megemlítenédőnek tartom **Horváth Pálnak**, az MTA Filozófiai Intézete munkatársának előadását a Kossuth Klubban, melynek címe „*Vallásszabadság és vallásszabadoosság – tolerancia és közömbösség*” volt. Ugyanezen alkalommal **Földesi Tamás**, az ELTE Jogi Karának professzora kifejtette, hogy „*a vallásszabadság jogi meghatározásának nincsenek éles kontúrajai*” és úgy vélte, hogy „*törvényi szinten nem helyes megkülönböztetni az egyházakat*”, valamint, hogy „*nem kívánatos ellenségképet felvázolni a kisegyházakról, ha egyébként büntetőjogi tény nem áll fenn.*” (Magyar Nemzet, 1993. június 7.)

* * *

Egy törvény – vagy még inkább egy alkotmány – megalkotása, vagy módosítása az országgyűlés tagjainak igen felelősségteljes kötelessége – azért is, mert annak szövegéből és szelleméből egy ország életének és szellemiségének képe tükröződik vissza.

BÍZZUNK BENNE, hogy törvényhozásunkat továbbra is olyan elvek fogják vezérelni, amelyek a II. Vatikáni Zsinat előbbieken idézett okmányában foglaltaknak megfelelnek és amelyeket az erdélyi Unitárius Egyház rendkívüli Főtanácsának 1993. január 13-án kelt „Ünnepi nyilatkozat”-a is tartalmaz:

„Az emlékezés ünnepi hangulatában szilárd meggyőződéssel valljuk, hogy „A hit Isten ajándéka”, vállaljuk a vallásszabadságot, és teljes odaadással küzdünk ennek az alapvető emberi jognak tiszteletben tartásáért és korlátlan érvényesítéséért.”

BÍZZUNK BENNE továbbá, hogy a történészeknek, a lexikon- és tankönyvíróknak, valamint a tanároknak sem fog kikerülni a jövőben a látómezejéből

a tordai országgyűlés.